

СТАНОВИЩЕ

от член на научно жури: **доц. д-р Бисер Йорданов Кръстев, ВУАРР – Пловдив** във връзка със защита на дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор” в Област на висше образование **3. Социални, стопански и правни науки**
Професионално направление **3.8. Икономика**
Докторска програма „**Финанси и банково дело**“
от кандидат: **Делян Костадинов Плачков** по обявена процедура от ВУАРР – Пловдив

1. Обща информация

Настоящото становище е изготвена съгласно Заповед № 114/04.04.2023 г. на Ректора на ВУАРР – проф. д-р М. Иванова, в съответствие с чл. 30, ал. 3 от Правилника за прилагане на закона за развитие на академичния състав в Република България, чл. 43, ал. 2 от Правилника за организация и провеждане на обучението в образователната и научна степен „доктор“ във ВУАРР, както и в съответствие с Решение на Съвета на Департамент по икономика и управление във ВУАРР (Протокол №2/03.04.2023 г.).

Автор на дисертационния труд: **Делян Костадинов Плачков**

Тема на дисертационния труд: „**Финансови инструменти за управление на риска в контекста на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз**“

Научен консултант : **проф. д-р Огняна Стоичкова**

2. Общо представяне на дисертационния труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд е с обем от 191 страници. Той се състои от съдържание (2 стр.), увод (5 стр.), глава първа (48 стр.), глава втора (45 стр.), глава трета (76 стр.), заключение (3 стр.), списък с използваната литература (8 стр.), както и използвани съкращения (2 стр.). В дисертацията се съдържат 43 таблици и 36 графики. Използваната литература съдържа 118 източника, от които 60 са на български език и 58 - на английски език.

Актуалността на представената в дисертационния труд проблематика е безспорна, тъй като финансовите инструменти, използвани за подкрепа на земеделските производители и развитието на селските райони стабилизират количествата и цените на произвежданата земеделска и животновъдна продукция в рамките на Европейския съюз. Те са изключително ефективни и до голяма степен възпрепятстват прекъсванията във веригите на доставки. От друга страна оценяването на пазарния риск по отношение на промените в цените на зърнените култури в България, Хърватия, Румъния и Словакия през периода 07.11.2019 г. - 10.11.2022 г. е извършено въз основа на специфична методология, която допринася за обогатяване на познанията, свързани с прогнозирането на този риск.

Дисертантът е формулирал по подходящ начин обектът и предметът на изследването. В този смисъл **обект на изследване** в дисертационния труд са: „финансовите инструменти в контекста на ОСП на Европейския съюз“. **Предмет на изследване** е: „управлението на риска в земеделския сектор чрез финансовите инструменти на ОСП, в частност пазарният риск в сектора на зърнопроизводство в Централна и Източна Европа, преди и по време на военните действия в Украйна“.

На основата на поставените цели и задачи **изследователската теза**: „че пазарният риск в зърнения сектор в контекста на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз и приложението на финансовите инструменти може да бъде количествено оценен и прогнозиран чрез използване на методологията „Value at risk“, използвана в банковия сектор“, е доказана успешно.

3. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд и мнение относно коректността на автореферата на дисертационния труд

В структурно отношение дисертационният труд е изграден сполучливо. Налице е логическа последователност и относителна балансираност между съставните му части. Съдържанието на изложението съответства напълно на темата на дисертацията. Методологията, използвана от дисертанта, е подходяща за осъществяване на изследването и за доказване на защитаваната от него теза.

Глава първа е озаглавена „Развитие на Общата селскостопанска политика на ЕС в контекста на финансовите инструменти и управлението на риска в земеделието“. Изградена е от четири параграфа и е с обем от 48 страници. В нея са представени целите и принципите, стоящи в основата на Общата селскостопанска политика на ЕС (с. 10-21). Подчертана е ролята ѝ по отношение либерализацията на световните пазари на земеделска продукция (чрез подписани международни споразумения в рамките на ОСМТ и СТО), както и върху развитието на бюджетния процес на ЕС (с. 22-33). Последователно са изложени различните направления и етапи от реформирането на ОСП. Анализирани са реформите от 1992, 1999, 2003, 2013 и 2020 година. Отчетена е ролята на Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони като основен финансов инструмент по втория стълб на ОСП, включващ разнообразни кредити, гаранции и собствен капитал в комбинация с безвъзмездно финансиране, предназначени за подпомагане развитието на земеделските производители и МСП в областта на агрохранителния сектор (с. 34-47). Изяснени са стратегическите цели на ОСП в програмния период 2021-2027 година и механизмите за тяхното постигане. Залага се на устойчивото управление на околната среда, почвите и климата (с. 48-55).

В края на глава първа са направени съответните изводи и обобщения.

Глава втора е озаглавена „Подходи и инструменти на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз за интервенции в земеделския сектор и финансови инструменти за управление на риска“. Тя е изградена от пет параграфа и общият ѝ обем е 45 страници. В началото на главата са систематизирани спецификите на общата организация на пазарите (ООП) на селскостопански продукти в рамките на ОСП и интервенционните мерки, които се прилагат при производството, съхранението и търговията с тях (с. 58-65). Характеризиран е т.нар. втори стълб на ОСП, насочен към развитието на селските райони и мерките, които се прилагат за тази цел както на общоевропейско, така и на национално равнище (с. 66-74). Описани са финансовите инструменти, използвани за подпомагане на малки земеделски стопанства по първи стълб (схемата за единно плащане на площ, национални доплащания и специфична подкрепа) и втори стълб на ОСП, включващ мерките „Инвестиции във физически активи“, „Развитие на стопанства и предприятия“, „Агроекология и изменение на климата“, „Биологично земеделие“, „Необлагодетелствани райони“ и „Натура 2000“ (с. 75-83). По-нататък вниманието се насочва към финансовите инструменти, които се използват най-често за управление на риска в селското стопанство – застраховки, суапи, фючърсни, опционни и форуърдни договори (с. 88-94). Дисертантът предлага оригинална методика за оценяване на пазарния риск, съпътстващ отглеждането и търговията със зърнени култури. Тя съдържа формулен апарат от дескриптивната статистика, използван за оценяване на динамични редове, комбиниран с подхода стойност под риск (с. 95-100).

В края на глава втора на дисертационния труд авторът е направил съответните изводи и обобщения.

Глава трета е озаглавена „Стохастично вероятностни модели за оценка на пазарния риск в земеделския сектор в Централна и Източна Европа“ и е с обем от 76 страници. Състои се от пет параграфа. В първия от тях авторът прави емпирично изследване, свързано с оценяването на пазарния риск във връзка с промените в цената на хлебната пшеница в България, Хърватия, Румъния и Словакия през периода 07.11.2019 г. - 10.11.2022 г., като прогнозира какви ще са максималните загуби за производителите на хлебна пшеница от тези държави през следващите 7 дни, респективно следващите 30 дни с вероятност 99% при търговията с нея чрез използването на делта нормален VaR и исторически симулиран VaR (с. 105-122).

Във втория параграф дисертантът измерва по аналогичен начин пазарния риск по отношение на промените в цената на фуражната пшеница в България, Хърватия, Румъния и Словакия през периода 07.11.2019 г. -

10.11.2022 г., като прогнозира какви ще са максималните загуби за производителите на тази пшеница от включените в изследването държави през следващите 7 дни, респективно следващите 30 дни с вероятност 99% при търговията с нея чрез използването на делта нормален VaR и исторически симулиран VaR (с. 123-139).

В третия параграф е извършена количествена оценка на пазарния лихвен риск във връзка с промените в цената на ечемика в България, Хърватия, Румъния и Словакия през периода 07.11.2019 г. - 10.11.2022 г., като се прогнозира какви ще са максималните загуби за производителите на ечемик от тези държави през следващите 7 дни, респективно следващите 30 дни с вероятност 99% при търговията с него чрез използването на делта нормален VaR и исторически симулиран VaR (с. 140-156).

В четвъртия параграф Делян Плачков прави сравнителен анализ на промените в стойностите на пазарния риск по отношение на цените на хлебната пшеница, фуражната пшеница и ечемика преди и по време на специалната военна операция в Украйна на пазарите в България, Хърватия, Румъния и Словакия с хоризонт от 7 дни и от 30 дни с вероятност 99%, измерен чрез използването на делта нормален VaR и исторически симулиран VaR (с. 157-174).

В петия параграф дисертантът представя резултатите от извършената количествена оценка на пазарния риск, понасян от зърнопроизводителите в анализирания държави и прави препоръки за усъвършенстване на схемите за управление на риска и разширяване на приложението на финансовите инструменти в контекста на Общата селскостопанска политика с цел справяне с предизвикателствата, пред които са изправени земеделските производители и селските общности.

В **заключението** на дисертационния труд са формулирани и изложени основните изводи и обобщения от цялостното научно изследване.

Авторефератът отразява в синтезиран вид основните постановки и резултати от изследването в дисертационния труд. Той е с обем от 48 страници и е написан според утвърдените изисквания. В него се съдържат общата характеристика на дисертационния труд и неговата структура. Направено е кратко изложение на дисертацията. Изведени са основните изводи от научното изследване. Включени са справка за научните и научно-приложни приноси, списък с публикациите по темата на дисертацията, както и декларация за оригиналност и достоверност, подписана от автора. Стилът на автореферата е стегнат и точен. В техническо отношение той е изготвен на много високо равнище и може да бъде оценен положително.

В заключение може да се направи обобщението, че дисертантът е способен да прави самостоятелни научни изследвания, да формулира изследователски тези, да стига до логически изводи и да ги подкрепя с

реални данни от практиката. Както е видно от съдържанието на декларацията за проведена проверка за плагиатство, представените от Делян Плачков дисертационен труд и автореферат не са заимствани от чужди публикации, в тях ясно личи авторовото участие и те отразяват коректно и в пълна степен научните му позиции по отношение на оценяването и управлението на пазарния риск в сектора на зърнопроизводството в избрани държави от Централна и Източна Европа.

4. Определяне и оценяване на научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд

Научните приноси на Делян Костадинов Плачков, които са формулирани в автореферата, могат да се разделят в две групи: два от приносите имат научно-теоретичен характер и четири от тях са с научно-приложен характер.

Приносите с научно-теоретичен характер са следните:

1. След теоретичен преглед и анализ на български и чуждестранни автори и източници са открити същността, обхвата и специфичните особености на Общата селскостопанска политика на Европейският съюз и различните видове финансови инструменти за управление на риска в нейния контекст, като е направен исторически анализ на нейното развитие в тази посока.
2. Извършено е изследване на интервенциите и влиянието на Общата селскостопанска политика и управлението на риска чрез финансови инструменти върху земеделския сектор и развитието на селските райони с акцент върху пазарния риск в земеделския сектор, като той е всеобхватно дефиниран, а неговите компоненти са детайлно разгледани и анализирани.

Приносите с научно-приложен характер са следните:

1. Пазарният риск на зърнопроизводителите в Централна и Източна Европа (и в частност България, Хърватия, Румъния и Словакия) е оценен и прогнозиран при 99% вероятност за период от 7 и 30 дни съгласно изискването на регулаторната рамка на Банката за международни разплащания в Базел чрез използване на подхода делта нормален VaR и исторически симулиран VaR, което се прави за първи път.
2. Емпирично са установени особеностите при оценяване и прогнозиране на пазарния риск за три зърнени култури: хлебна пшеница, фуражна пшеница и ечемик, котиращи на тържищата в Централна и Източна Европа (България, Румъния, Хърватия и Словакия). Установено е нивото на пазарен риск за целия изследван период, както и за периодите преди и по време на войната в Украйна.
3. Доказано е, че военният конфликт в Украйна се отразява в различна степен и в различна посока по отношение на пазарния риск в зърнения

сектор на анализирани страни и се установява, че военният конфликт оказва най-голямо влияние на пазара на тържищата на фуражна пшеница в Румъния, като намалява пазарния риск. Изчислени са най-високи нива на увеличение на пазарния риск вследствие на военните действия на тържищата за ечемик в Хърватия.

4. Въз основа на проведените теоретичен анализ и извършената оценка на пазарния риск са формулирани препоръки по отношение на схемите за управление на риска в Програмите за развитие на селските райони, ориентирани към управление на пазарния риск и необходимостта от разработване на инструментариум от финансови инструменти, отчитащ най-новите тенденции и приоритети към „озеленяване“, „опростяване“ и модернизация на ОСП, както и насърчаването на приложение на иновации и дигитални технологии, подобряване на информираността и повишаване на мотивацията при всички заинтересовани страни, създаване и споделяне на нови знания и изграждане на капацитет за прилагане и развитие на финансовите инструменти на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз.

Считам, че приносите в дисертационния труд отразяват вярно и точно неговите научни достойнства, както и значимостта му за развитието на българската наука и практика в областта на анализа и оценката на пазарния риск в зърнения сектор на страните от Централна и Източна Европа.

5. Критични бележки и препоръки

Освен положителните страни и достойнствата, с които се отличава дисертацията, в нея се забелязват и някои слабости. Ще си позволя да отбележа една от тях, като по този начин се надявам да подпомогна докторанта в бъдещата му изследователска работа.

Тази слабост произтича от обстоятелството, че за разлика от глави първа и втора, в края на глава трета не са изведени основите изводи от нея.

Препоръчвам на дисертанта да задълбочи още повече изследванията си в избраната от него научна област и да публикува част от своята научна продукция в реферирани и индексирани издания с импакт фактор, включени в световноизвестни бази данни с научна информация, като Scopus, Web of Science и др.

Следва да се отбележи, че направените критични бележки и препоръки по никакъв начин не омаловажават качествата и достойнствата на научния труд, представен от дисертанта.

6. Въпроси към дисертанта

Въпросът, който поставям на докторант Делян Плачков във връзка със защитата на неговата дисертация, е следният:

1. Според Вас при продължаване на възможността за на практика неограничен внос на хлебна пшеница, фуражна пшеница и ечемик от Украйна в България по време на специалната военна операция как това обстоятелство ще се отрази на цените на тези зърнени култури у нас, както и на равнището на пазарния риск, поеман от българските зърнопроизводители?

7. Заключение

Дисертационният труд има напълно завършен вид и може да служи като основа за бъдещи научни изследвания. Това ми дава основание убедено да присъдя **своята положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да **присъди** образователната и научна степен „доктор“ на **Делян Костадинов Плачков** в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика, Докторска програма „Финанси и банково дело“.

24.04.2023 г.
гр. Пловдив

Подпис:
/доц. д-р Бисер Кръстев/